

DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2021-60-04>
УДК 930.2:82-6]:94(393)''-01/-00''

Сергій Литовченко

кандидат історичних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи 4, 61022, Харків, Україна

Email: litovchenkosd@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7602-9534>

КІЛІКІЙСЬКЕ НАМІСНИЦТВО ЦИЦЕРОНА: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ¹

Листування Марка Тулія Цицерона під час проконсульства в Кілікії дає можливість вивчити складнощі управління римськими провінціями під час кризи Республіки, передусім оцінити спроможність Риму протистояти зовнішнім загрозам. Проте специфічний жанр джерела привів до формування історіографічної традиції, яка базується на поглядах на хід подій самого автора більшості листів, тому в роботах сучасних науковців ми бачимо, як правило, повну підтримку та виправдання дій проконсула. В поодиноких дослідженнях, автори яких намагаються критично поглянути на дії Цицерона під час намісництва, заходи, які були зроблені на протидію парфянській загрозі, оцінюють негативно, але причини невдалих

---

¹ Стаття є розширеною та переробленою версією доповіді, яку було виголошено на міжнародній науковій конференції «Історія античного світу і середньовіччя в університетах України. До 40-річчя кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ХНУ імені В. Н. Каразіна. Харків, 25–26 жовтня 2018 р.».. Тези доповіді опубліковано: Litovchenko 2018, 39–40.

Як цитувати: Литовченко, С. Кілікійське намісництво Цицерона: зовнішньополітичний аспект. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія», вип. 60, 2021, с. 72–85, <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2021-60-04>.

In cities: Litovchenko, S. Cicero's Proconsulship in Cilicia: The Foreign Policy Aspect. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History, no. 60, 2021, с. 72–85, <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2021-60-04>.

дій пов'язуються саме з фігурою римського намісника. На нашу думку, листування Цицерона дозволяє хоча б частково поглянути на проблему римських провінцій на Сході в цілому, абстрагуючись від постаті конкретного губернатора. Можна з високим ступенем впевненості стверджувати, що система провінційного управління Риму періоду пізньої Республіки не відповідала вимогам ефективної оборони фронтиру на Сході. Призначення намісників (проконсулів і пропреторів) залежало від занадто великої кількості випадкових чинників (як і вибори консулів і преторів), щоб на цих найважливіших посадах завжди виявлялися професійні управлінці й військові. Приклад Цицерона найбільш яскравий, але, очевидно, не єдиний. Орієнтація еліти на внутрішньополітичні цілі автоматично робила зовнішньополітичні завдання другорядними. При цьому в руках намісників перебували лише обмежені ресурси, які ефективні для поліцейських операцій на Амані, але не здатні протистояти навіть масштабному грабіжницькому рейду, не кажучи вже про велике вторгнення. Союзники, які багато десятиліть прикривали римські кордони своїми військами і територіями, переважно втратили навіть здатність контролювати власні володіння. Традиційна опора на союзних монархів не тільки позбавляла римлян військової підтримки, але й вела до дезінформації про становище на кордоні. Оперативна реакція центру на нестабільність периферії стримувалася не тільки низькими темпами передавання інформації, але й відсутністю чіткого механізму прийняття рішень у Римі. Як не дивно, Республіку рятувала відсутність реального супротивника на Сході.

Ключові слова: *Римська Республіка, Марк Тулій Цицерон, Кілікія, парфяни, римська провінція.*

Розширення володінь Римської республіки в II–I ст. до н. е. привело не тільки до виникнення найбільшої середземноморської держави, а й спровокувало кризу управління римськими провінціями. Невідповідність системи республіканського провінційного устрою існуванню держави імперського типу, яким Рим став ще у II ст. до н. е., в середині I ст. до н. е. стало очевидним (Richardson 1992, 597–598). Перебіг політичних подій підказував, що значне розширення меж міста-держави неможливо

без корінних перетворень у системі прийняття рішень, формування і використання збройних сил, контролю за підкореними територіями. Тимчасове рішення проблеми — створення великої напівпрофесійної армії, яку використовували як пожежну команду, дозволило в основному знайти адекватну відповідь зовнішнім загрозам, але спровокувало глибоку внутрішньополітичну кризу. Зв'язка легіони-полководець неминуче вела до трансформації системи прийняття рішень у Республіці, що й сталося в I ст. до н. е. Одночасно відбувалися і зміни в управлінні й структурі римського фронтира на Сході, де сусідами римлян були розвинені елліністичні держави.

Не дивно, що сучасні дослідники, описуючи ситуацію в римських провінціях, найчастіше звертаються до відомостей листів Марка Тулія Цицерона з провінції Кілікія. По-перше, в листах міститься найбільший обсяг інформації про діяльність римського намісника (записки Цезаря — інша ситуація, Цезар поводить себе не стільки як намісник, скільки як полководець). По-друге, і це вирішальний аргумент, специфіка епістолярного жанру дозволяє простежити зміну ситуації в провінції в динаміці протягом короткого часу, без впливу післязнання, такого характерного для історичних хронік і оповідань. По-третє, саме листи Цицерона, що охоплюють увесь спектр адресатів — від офіційних до особистих — дають можливість оцінити масштаби інформаційної зв'язаності Римської держави².

Кілікійське намісництво Цицерона неодноразово ставало предметом спеціального дослідження. За більш ніж столітню історію вивчення фахівці детально, аж до доби, вивчили шлях Цицерона в провінцію, його стосунки з відкупниками і з місцевим населенням, взаємини з союзними царями і реакцію намісника на зовнішні загрози. Однак найчастіше дослідники оцінювали Цицерона-політика, адвоката й оратора в ролі намісника, а не самого намісника як захисника інтересів Республіки. У такому ж ключі розглядається в сучасних дослідженнях і зовнішньополітична діяльність проконсула. Для більшої частини робіт типовий описовий характер зовнішньополітичного розділу, оснований передусім на переказі листів Цицерона (Debevoise 1938, 97-102; Magie 1950, 396-397; Marshall 1966, 243; Rawson 1975, 168; Abramzon 2005, 112-136; Lintott 2008, 260-261; Blom 2010, 238-241; Tempest 2011, 155; Tozan 2016, 112). У невеликій кількості досліджень представлений критичний

---

² Про значення кілікійських листів як джерела див.: Mundt 2004, 271-272; Correa 2012, 49-52; Leach 2016, 503-505.

аналіз ситуації, але знову ж таки з основною увагою до особистості самого римського намісника (Hunter 1913, 88-93; П'inskaya 1966, 149-150; Sherwin-White 1984, 290-297; Hutchinson 1998, 91-107; Engels 2008, 23-45). На нашу думку, попри те, що яскрава фігура римського політика, безумовно, вплинула на ситуацію в Кілікії, його листи дозволяють виділити риси, типові для більшості азійських провінцій Республіки в середині першого ст. до н. е.

Призначення Цицерона в Кілікію відбувалося в складній для Риму ситуації. Радикальні зовнішньополітичні зміни в Передній Азії сталися під час східного походу легіонів Гнея Помпея, коли в ході військових дій, низки анексій і серії мирних і союзних договорів виник так званий Помпеевий устрій Азії. Водночас за зовнішніми ознаками можна було би припустити, що ситуація на римському Сході не змінилася. Принаймні після багаторічного протистояння з Мітрідатом, яке завершилося безумовним розгромом понтійського царя та його союзників, римські володіння розширилися досить незначно. З більшістю супротивників були укладені мирні договори, і вони перетворилися на друзів і союзників римського народу. Може здатися, що Помпеевий устрій повністю відповідав сенатській зовнішньополітичній практиці II ст. до н. е. Однак це було лише зовнішньою схожістю. Римський полководець порушив аж два зовнішньополітичні принципи римської політики на Сході. По-перше, він цілеспрямовано зіпсував відносини з найбільш значущим римським союзником в Азії — Парфянським царством. По-друге, він створив провінцію Сирія, поставивши під прямий удар потенційного противника власне римські володіння³. Проте через внутрішньополітичні обставини на війну з Парфією римлян повели не Помпей або Цезар, а Красс, що призвело до закономірного результату. Римський Схід очікував парфянської відповіді. І саме в цих умовах, сам того не бажаючи, призначення до Кілікії отримав Цицерон.

Повідомлення про загрозу парфянського вторгнення проконсул отримав на початку вересня 51 р. до н. е. в таборі під Іконієм (Hunter 1913, 89) (Fam., XV, 3, 1). Зібравши війська в Іконії, римляни рушили не в Кілікію і далі в Сирію, а на північний кордон Кілікії та Каппадокії в місто Кібістра, де Цицерон, за його власними словами, очікував можливого наступу парфян або вірмен (Fam., XV, 2, 1 2; Fam., XV, 4, 4). Не дочекавшись противника,

---

³ На нашу думку, новий устрій був націлений на великий східний похід, реалізації якого перешкождали внутрішньополітичні проблеми: (Litovchenko 2015).

Цицерон повернув на південь, у власну провінцію, де здійснив каральну експедицію проти населення Аману. Знову парфянська загроза виникла вже в 50 р. до н.е. (Att., VI, 3, 2). Однак Цицерон і цього разу відмовився від допомоги сирійській провінції (Att., VI, 5, 3) (Tozan 2016, 121), дочекавшись фактично закінчення терміну свого намісництва.

Участь у військових діях викликала, очевидно, серйозні питання ще за часів Цицерона, який був змушений у листах виправдовувати свій маршрут до Кібістри (Fam., XV, 2, 1-2; Fam., XV, 4, 4). Відведення всіх військ з території провінції в умовах безпосереднього вторгнення парфян в Сирію виглядало щонайменше дивно. Плутані виправдання Цицерона ситуацію не тільки не пояснюють, але ще більше заплутують. Спочатку намісник стверджує, що увійшов до Каппадокії, тому що побоювався обхідного маневру парфян (Fam., XV, 2, 1; Att., V, 20, 2; Fam., XV, 4, 4). Крім того, виявилось, що римляни під Кібістрою відлякували вірменського царя Артавазда II (Fam., XV, 2, 2). Однак обидва пояснення не представляються надто переконливими. Складно пояснити, навіщо парфяни, які вже були в Сирії, повинні робити такий гак у маршруті походу й наступати через Каппадокію? Перевали ж Аману Цицерон залишив практично без охорони⁴. Дещо переконливіше звучить версія з вірменським царем, однак і вона викликає питання. Артавазд II справді підкорився парфянину Ороду, та вторгнення до Каппадокії було звичною справою для вірменської кавалерії ще з часів Тиграна Великого (Litovchenko 2009, 112). Однак за найближчого розгляду цей аргумент теж виявляється сумнівним. Перехід Артавазда на бік парфян був вимушеним кроком, і вірменський цар не збирався конфліктувати з римлянами (Litovchenko 2003, 15). Насправді жодних агресивних дій проти Риму Артавазд не робив (Prantl 2008, 98). Проте важливо не це, а те, що в Цицерона мала бути впевненість у позиції Артавазда — найкращий римський союзник Дейотар, який висватав свою доньку за сина вірменського царя (Att., V, 21, 2), імовірно, мав інформацію про плани царя Великої Вірменії. Та й сам Цицерон, усвідомлюючи хиткість своєї аргументації, говорить про неясність позиції Артавазда — «хай там яким був його настрій» (Fam., XV, 2, 2) (Litovchenko 2003, 14-15).

---

⁴ В одному зі своїх листів (Cic., Fam., XV, 4,4) Цицерон говорить, що проходить з Сирії в Кілікію легко захистити, тому він зупинився в Каппадокії, щоб чинити тиск на нерішучих сусідів. Проте при цьому сам же визнає, що парфяни прорвалися через перевали до Кілікії (Cic., Fam., XV, 4,7).

Однак навіть якщо визнати реальність парфянської і тим більше вірменської загрози, то табір під Кібістрою, усупереч поширеній думці сучасних дослідників (Rawson 1975, 168; Sherwin-White 1984, 293; Abramzon 2005, 121; Tozan 2016, 114), — не надто вдала позиція. З військового погляду очевидно, що необхідно було прикривати переправи через Євфрат, щоб блокувати прорив східної кінноти. Позиція під Кібістрою, перед Кілікійськими воротами і далеко від Сирії та Євфрату цього не дозволяла. Зате з табору було дуже складно надати реальну допомогу Сирії, якщо в цьому була необхідність.

Постійні нарікання Цицерона на брак сил (Fam., XV, 1, 5) були, звичайно, абсолютно необ'єктивні, хоча багато дослідників підтримують римського оратора (Il'inskaya 1966, 161; Sherwin-White 1984, 293; Kamienik 1988, 89; Wiseman 1992, 417; Tozan 2016, 112). Мінімум два легіони і стільки ж військ Дейотара — досить значна армія, яка могла протистояти навіть сильнішому супротивникові. Принаймні військ у Цицерона було не менше, ніж у Цезаря на початку галльської війни (Engels 2008, 32 n. 75). Не менш знаковою виглядає відмова Цицерона від допомоги Марку Кальпурнію Бібулу в 50 р. до н.е., коли кілікійський намісник усіма силами намагався уникнути допомоги своєму сирійському колезі (Kamienik 1988, 95; Engels 2008, 38)⁵.

Отже, не дивно, що в сучасних роботах, у яких дослідники відходять від панегіричного опису намісництва Цицерона, можна побачити докори проконсулу в полководницькій неспроможності, якщо не сказати боягузтві, оскільки Сирія опинилася кинута напризволяще (Engels 2008, 32). Однак, попри те, що дії Цицерона справді не можна назвати вдалими, на нашу думку, на його поведінку впливали й об'єктивні обставини, з якими стикався будь-який римський намісник.

Система розподілу провінцій і внутрішньополітична боротьба привели до того, що намісником могла стати людина не тільки слабко підготовлена до служби в провінції, а й така, яка відверто не бажала виконувати обов'язки проконсула, — як Цицерон, який весь термін обтяжувався посадою і постійно скаржився своїм кореспондентам. Проте це був не поодинокий випадок: наприклад, не виявляв ентузіазму керувати провінцією і Марк Кальпурний Бібул, колега Цицерона по намісництву. Очевидно, що наявна система призначень не відповідала

---

⁵ Відсіч парфянському наступу в Сирії в 50 р. до н. е. Цицерон уважав проявом удачі, а не військової доблесті Бібула: Wisstrand 1987, 38.

потребам держави. З другого боку, не викликає сумнівів, що Цицерон, який не мав практичного військового досвіду, не сам приймав військові рішення, а керувався порадами свого більш досвідченого оточення (Magie 1950, 397; Thompson 1965, 375; Rawson 1975, 169; Sherwin-White 1984, 291; Richardson 1992, 581; Liong 2011, 22; Tozan 2016, 110). Отже, дії римлян були продиктовані не емоціями цивільної особи, сторопілої перед раптовою загрозою великої війни, а досить тверезим розрахунком грамотних воєначальників.

Імовірно, і внутрішньополітична ситуація в провінціях була нестабільна незалежно від фігури намісника. Навіть якщо визнати, що Цицерон свідомо перебільшував заворушення в провінції, є факти, в реальності яких немає підстав сумніватися. Римляни вели дві кампанії проти місцевого населення Кілікії, а незадовго до цього під сумнівом опинилася навіть стійкість декількох римських когорт (Fam., XV, 4, 2) (P'inskaia 1966, 158). Звичайно, можна спробувати пояснити нестабільність у Кілікії поразкою Красса, але не варто перебільшувати вплив парф'ян на горців Аману. Фактично ми стикаємося з ситуацією, коли через десятиліття після реорганізації провінції частина її населення виявилася антиримськи налаштована. Очевидно, що схожа ситуація була і в Сирії (Plut. Cic. 36.2; Dio Cass., XL, 28, 4).

Ситуація з союзниками — наріжним каменем устрою римських кордонів на Сході — виявилася просто катастрофічною. З усіх римських союзників реальну допомогу міг і хотів надати тільки галатський цар Дейотар. Усі інші були або не в змозі зібрати війська через розорення своїх володінь, або зайняли вичікувальну позицію, про що прямо говорять Цицерон (Fam., XV, 1, 5; Fam., XV, 4, 4).

Через об'єктивні причини залишалася надзвичайно низькою інформаційна зв'язаність провінції з Римом. Крім того, слід звернути увагу на якість одержуваної столицею інформації. Цицерон тривалий час не повідомляє сенату нічого про вторгнення парф'ян, стверджуючи, що про це повинен повідомити намісник Сирії (Fam., XV, 3, 2, Fam., XV, 9, 3, Fam., XV, 1, 1). Коли він усе ж таки вирішив надіслати листа, то звіт ряснів помилками і перебільшеннями. Цікаво й те, що з тону листів стає зрозуміло: у Римі неохоче вірили звітам намісників (Fam., XV, 1, 4; Fam., VIII, 10, 2,) (Sonnabend 1986, 177; Engels 2008, 33).

Роль розвідки, як тактичної, так і стратегічної, неодноразово підкреслювали античні автори. Наш наратив рясніє посиланнями на роль провідників, необхідність знання місцевості, важливість

участі місцевих правителів в операціях римських армій. Дослідники відзначали, що саме римляни поставили розвідку на постійну основу (Danilov 2011, 162).

Проконсульство Цицерона показало, що в середині I ст. до н. е. зі стратегічною розвідкою в римлян справи йшли з рук геть погано. Листи ясно дають зрозуміти, що в Римі були відсутні таємні агенти не тільки у противників (Парфія, Вірменія), а й навіть у союзників⁶. Найімовірніше, не було і власне римських розвідзагонів у тилу противника. Цікаво, що проконсул не посилається на повідомлення римських торговців, чия участь у розвіддіяльності стала загальним місцем у літературі (Danilov 2011, 42-47). Фактично єдиним джерелом інформації про дії ворожих сил виявлялися правителі сусідніх держав (Sheldon 2005, 76-77; Danilov 2011, 37)⁷. Цицерон в офіційному звіті в Рим указує, що достовірну інформацію про події на кордонах своєї провінції він отримував «з найдостовірніших джерел — від послів, посланців і з листів» (Fam., XV, 1, 1). Насправді ж виявляється, що інформаторами проконсула були саме сусідні царі й тирані (Fam., XV, 1, 2; Fam., XV, 1, 2). Проте в такому разі Цицерон відкрито визнає, що повідомлення союзників не завжди заслуговують довіри. Особливо показовим є випадок з Антіохом Коммагенським, якого підозрювали в подвійній грі і чиїм відомостям Цицерон заслужено не довіряв (Fam., XV, 1, 2). Не менш цікава ситуація з галатським правителем Дейотаром, якого Цицерон уважав найкращим римським союзником на Сході (Att., V, 21; Fam., XV, 1, 6; Fam., XV, 2, 2; Fam., XV, 4, 5). У складній атмосфері розірваних спілок і договорів, у ситуації, коли в Римі обґрунтовано побоювалися об'єднаної атаки парфян та вірменських військ, Дейотар знайшов можливим просватати свого сина за дочку вірменського царя Артавазда II (Att., V, 21, 2). Відсутність надійних джерел інформації змушувала римлян приймати невинуваті рішення. Як, наприклад, Цицерон, який у жовтні взагалі сумнівався, що на римські володіння напали саме парфяни (Fam., III, 8, 10). Проте, з другого боку, відсутність перевіреної інформації дозволяла римським намісникам використовувати це для виправдання власної сумнівної позиції (Engels 2008, 38).

---

⁶ Якщо у Цицерона і була, як стверджують (Danilov 2011, 162), власна розвідслужба, то це зовсім не проявилось під час його кілікійського намісництва.

⁷ Р. М. Шелдон наполягає, що повідомлення царів були найнадійнішою інформацією, тоді як в реальності, як ми можемо побачити, усе було зовсім інакше.

Кілійське проконсульство Цицерона дозволяє з високим ступенем впевненості стверджувати, що система провінційного управління Риму періоду пізньої Республіки не відповідає вимогам ефективної оборони фронтиру на Сході (Sheldon 2005, 135). Призначення намісників (проконсулів та пропреторів) залежало від занадто великої кількості випадкових чинників (як і вибори консулів і преторів), щоб на цих найважливіших посадах завжди виявлялися професійні управлінці й військові. Приклад Цицерона найбільш яскравий, але, очевидно, не єдиний. Орієнтація еліти на внутрішньополітичні цілі автоматично робила зовнішньополітичні завдання другорядними. При цьому в руках намісників були лише обмежені ресурси, які були придатні для поліцейських операцій на Амані, але не могли протистояти навіть масштабному грабінницькому рейду, не кажучи вже про велике вторгнення. Союзники, які багато десятиліть прикривали римські кордони своїми військами і територіями, переважно втратили навіть здатність контролювати власні володіння. А це, своєю чергою, не тільки позбавляло римлян військової підтримки, але й вело до дезінформації про становище на кордоні. Оперативну реакцію центру на нестабільність периферії стримували не тільки низькі темпи передавання інформації, але й відсутність чіткого механізму прийняття рішень у Римі. Як не дивно, Республіку рятувала тільки відсутність реального супротивника на Сході.

Список джерел та літератури / List of sources and literature

Abramzon, M. G. *Rimskoye vladychestvo na Vostoke: Rim i Kilikiia* (II v. do n. e. — 74 g. n. e.). Sankt-Peterburh, 2005. (In Russian)

Абрамзон, М. Г. *Римское владычество на Востоке: Рим и Киликия* (II в. до н. э. — 74 г. н. э.). Санкт-Петербург, 2005.

Blom, H. van der *Cicero's Role Models. The Political Strategy of a Newcomer*. Oxford, 2010.

Correa, S. Cicero imperator: estrategias de autofiguración epistolar en el viaje a Cilicia (Cic., Att. 5. 1-15). *Revista de Estudios Sociales*, no. 44, 2012, pp. 48-61.

Danilov, Ye. S. *Voina i razvedyvatel'naia deiatel'nost' v antichnom Rime*. Iaroslavl', 2011. (In Russian)

Данилов, Е.С. *Война и разведывательная деятельность в античном Риме*. Ярославль, 2011.

Debevoise, N.C. *A Political History of Parthia*. Chicago, 1938.

Engels, D. Cicéron comme proconsul en Cilicie et la guerre contre les Parthes. *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, no. 86, 2008, pp. 23-45.

Hunter, L. W. Cicero's Journey to His Province of Cilicia in 51 B.C. *The Journal of Roman Studies*, vol. 3, part 1, 1913, pp. 73-97.

Hutchinson, G. O. *Cicero's Correspondence: a Literary Study*. Oxford, 1998.

П'инская, Л. С. Литературное наследие Цитсерона истоchnik dlia izucheniia polozheniia maloaziiskikh provintsii Rima v kontse Respubliki. *Vestnik drevnei istorii [Journal of Ancient History]*, no. 3, 1966, s. 149-163. (In Russian)

Ильинская, Л. С. Литературное наследие Цицерона кан источник для изучения положения малоазийских провинций Рима в конце Республики. *Вестник древней истории*, № 3, 1966, с. 149-163.

Kamienik, R. Zabiegi Cyclerona o triumf i ich niepowodzenie. *Acta Universitatis Wratislaviensis*, no. 930, *Antiquitas XIV*, 1988, pp. 89-98.

Leach, E. W. Cicero's Cilician Correspondence: Space and Auctoritas. *Arethusa*, vol. 49, iss. 3, 2016, pp. 503-523.

Lintott, A. *Cicero as Evidence. A Historian's Companion*. Oxford, 2008.

Liong, K. A. *Cicero de re militari: a civilian perspective on military matters in the late Republic*. Edinburgh, 2011.

Litovchenko, S. D. Rim i Velikaia Armeniia v kontse 50–40-kh gg. I v. do n. e. *Vestnik Khar'kovskogo natsional'nogo universiteta imeni V. N. Karazina. Seriiia «Istoriia» [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History]*, vyp. 35, 2003, s. 13-22. (In Russian)

Литовченко, С. Д. Рим и Великая Армения в конце 50–40-х гг. I в. до н. э. *Вестник Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина. Серия «История»*, вып. 35, 2003, с. 13-22.

Litovchenko, S. D. Velikaya Armeniia vo vremia tret'eï voiny Rima s Mitridatom VI. *Drevnosti 2009 [Antiquities 2009]*, vyp. 8, 2009, s. 107-115. (In Russian)

Литовченко, С. Д. Великая Армения во время третьей войны Рима с Митридатом VI. *Древности 2009*, вып. 8, 2009, с. 107-115.

Litovchenko, S. D. Tsarstvovaniye Tigrana II Velikogo v Sirii: problemy khronologii. *Antichnyi mir i arkeologiya [Ancient World and Archeology]*, вып. 17, 2015, с. 176-191. (In Russian)

Литовченко, С. Д. Царствование Тиграна II Великого в Сирии: проблемы хронологии. *Античный мир и археология*, вып. 17, 2015, с. 176-191.

Litovchenko, S. D. Tsitseron na Vostoke: gibel' Respubliki. V sb.: *Istoriia antichnogo mira i srednevekov'ia v universitetakh Ukrainy. K 40-letiiu kafedry istorii drevnego mira i srednikh vekov KHNU imeni V. N. Karazina. Tezisy dokladov Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii (Khar'kov, 25-26 oktiabria 2018 g.)*. Khar'kov, 2018, с. 39-40. (In Russian)

Литовченко, С. Д. Цицерон на Востоке: гибель Республики. В сб.: *История античного мира и средневековья в университетах Украины. К 40-летию кафедры истории древнего мира и средних веков ХНУ имени В. Н. Каразина. Тезисы докладов Международной научной конференции (Харьков, 25-26 октября 2018 г.)*. Харьков, 2018, с. 39-40.

Litovchenko, S. D. Syriam esse nostram... (Cic. Flac. 30). Pochemu Pompei prevratil gosudarstvo Selevkidov v rimskuiu provintsiuu? *Drevnosti 2019 [Antiquities 2009]*, вып. 17, 2019, с. 8-19. (In Russian)

Литовченко, С. Д. Syriam esse nostram... (Cic. Flac. 30). Почему Помпей превратил государство Селевкидов в римскую провинцию? *Древности 2019*, вып. 17, 2019, с. 8-19.

Magie, D. *Roman Rule in Asia Minor to the end of the third century after Christ*. v. 1. Text. Princeton, New Jersey, 1950.

Marshall, A. Governors on the Move. *Phoenix*, vol. 20, no. 3, 1966, pp. 231-246.

Mundt, F. Ciceros «Commentarioli belli Ciliciensis». *Fam.* 15, 4 und andere

Briefe aus Kilikien. *Philologus*, 148, 2004, с. 255-273.

Prantl, H. Artavasdes II. — Freund oder Feind der Römer? In: *Freundschaft und Gefolgschaft in den auswärtigen Beziehungen der Römer (2. Jh. v.Chr. — 1. Jh. n.Chr.)*, Frankfurt am Main, 2008.

Richardson, J. The administration of the empire. *Cambridge Ancient History*, 2nd ed., vol. IX: The Last Age of the Roman Republic, 146–43 BC. Cambridge, 1992, p. 564-598.

Rawson, E. *Cicero, a Portrait*. London, 1975.

Sheldon, R.M. *Intelligence Activities in Ancient Rome: Trust in the Gods, but Verify*. London, New York, 2005.

Sherwin-White, A. N. *Roman Foreign Policy in the East: 168 B.C. to A. D. 1*. London, 1984.

Sonnabend, H. *Fremdenbild und Politik. Vorstellungen der Römer von Ägypten und dem Partherreich in der Späten Republik und Frühen Kaiserzeit*. Frankfurt, 1986.

Tempest, K. *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*. London, New York, 2011.

Thompson, L. A. Cicero's Succession - Problem in Cilicia. *American Journal of Philology*, vol. 86, iss. 4, 1965, pp. 375-386.

Tozan, M. *Cicero'nun Cilicia valiliği. The Cilician Governorship of Cicero*. Cedrus, no. 4, 2016, 105-126.

Wiseman, T. P. Caesar, Pompey and Rome. *Cambridge Ancient History*, 2nd ed., vol. IX: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC. Cambridge, 1992, pp. 368-423.

Wistrand, E. *Felicitas Imperatoria*. Göteborg, 1987.

Sergey Litovchenko

Candidate of Historical Science, Associate Professor

V. N. Karazin National University

4 Svobody sq., 61022, Kharkov, Ukraine

Email: litovchenkosd@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7602-9534>

**CICERO'S PROCONSULSHIP IN CILICIA:
THE FOREIGN POLICY ASPECT**

The correspondence of Marcus Tullius Cicero during his term as proconsul of Cilicia provides an opportunity to better understand the complexities of governing Roman provinces during the crisis of the Republic, and above all to assess Rome's ability to counter external threats. However, the genre of this source has strongly shaped the historiographical tradition, which has come to reflect the view of the events held by the author of most of the letters. Thus, works by modern scholars commonly justify and show full support for the proconsul's actions. Those isolated studies that try to look critically at Cicero's efforts during his proconsulship negatively assess the measures taken to counter the Parthian threat but identify the Roman proconsul himself as the culprit for their failure. In our view, Cicero's correspondence allows us, at least in part, to consider the problem of the Roman provinces in the East as a whole, leaving aside the figure of one particular governor. It can be said with a high degree of confidence that the system of Roman provincial government during the late Republic did not meet the requirements of effective frontier defense in the East. The appointment of governors (proconsuls and propraetors) depended on too many random factors (as did the election of consuls and praetors) for professional managers and military men to always hold these key positions. Cicero's example is the most striking, but obviously not unique. The elite's focus on domestic politics automatically made foreign policy tasks secondary. Further, the governors had only limited resources, suitable for localized policing operations but inadequate even against a large-scale plunder raid, not to mention a major invasion. The allies, for many decades protecting the Roman borders with their troops and territories, now for the most part lost even the ability to control their own possessions. Traditional reliance on allied monarchs not only deprived the Romans of military support, but also led to misinformation about the situation

at the border. The center's quick response to instability on the periphery was hampered not only by slow communications, but also by the lack of a clear decision-making mechanism in Rome. Ironically, the Republic was saved by the absence of a real adversary in the East.

Keywords: *Roman Republic, Marcus Tullius Cicero, Cilicia, Parthians, Roman province.*

*Текст надійшов до редакції 01.10.2021.
The text received by the editors 01.10.2021.*

*Текст затверджено до друку 29.11.2021.
The text is recommended for printing 29.11.2021.*